

вгадувати у творі сліди руху <...> Історія написання та роботи над твором якраз і дає цей матеріал. При вивченні історії тексту виявляється уже не статичне явище, а літературний процес його продукування й становлення. Вивчаючи задуми поета, ми часто виявляємо зв'язки, на перший погляд неясні, між різними творами одного автора. Вивчаючи його незавершені плани і чернетки, ми часто знаходимо ті недостаючі ланки еволюційного ланцюга, які дозволяють нам «інтерполювати», заповнювати проміжки між окремими об'єктами спостереження.

Таким чином, історія тексту (в широкому сенсі цього слова) дає історику літератури матеріал руху, який не лежить на поверхні літератури, а схований у лабораторії автора» [14, 147 – 148]. Науково вивірена аргументація, як елемент конститутивності мислення, виступає надійним конструктом літературознавчої та історичної метанарації.

1. *Багрянний І.* Автобіографія. Бібліографія // Слово і час . – 1994. - № 2. – С.6 – 8; 2. *Барт Р.* Текстуальний аналіз «Вальдемара» Е. По // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. 2-е вид., доп./ За ред. М.Зубрицької. – Львів, 2001. – С. 497 – 524; 3. *Бахтин М.М.* Проблемы текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа // Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1986. – С. 297 – 320; 4. *Елина Е.Г., Книгин И.А.* Текстология // Чернец Л.В. Введение в литературоведение. – М., 2001. – С.415 – 424; 5. *Жулинський М.Г.* Из забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини). – К., 1990. – 447 с.; 6. *Зеров М.* Ad Fontes // Твори: В 2 т. – К., 1990. – Т.2: Історико-літературні та літературознавчі праці. – С. 568 – 588; 7. *Компаньон А.* Демон теории. – М., 2001. – 336 с.; 8. *Лихачев Д.С.* Текстология. На материале русской литературы X – XVII веков. Изд. 2-е, перер. и допол. – Л., 1983. – 640 с.; 9. *Панченко В.Є.* Юрій Яновський: Життя і творчість. – К., 1988. – 294 с.; 10. *Парандовський Я.* Алхімія слова. – К., 1991. – 278 с.; 11. *Перетц В.Н.* Семинарий русской филологии. – К., 1912. – 64 с.; 12. *Перетц В.Н.* Из лекций по методологии истории русской литературы. История изучения. Методы. Источники. – К., 1914. – С.233 – 340; 13. *Прохоров Е.И.* Текстология как научная дисциплина // Лебедева Е.Д. Текстология русской литературы XVIII – XX вв. – М., 1978. – 83 с.; 14. *Томашевский Б.В.* Писатель и книга: Очерк текстологии. – М., 1959. – 279 с.; 15. *Щербакова М.И.* Текстология // Введение в литературоведение: Учебник/ Н.Л.Вершинина, Е.В.Волкова, А.А.Илюшин и др.; Под общ. ред. Л.М.Крупчанова. – М., 2005. – С.97 – 150.

*Галина Александрова,
к. філол. наук, наук. сп.*

«ДО СВІТОВИХ ІДЕАЛІВ СВОЇМ НАЦІОНАЛЬНИМ ШЛЯХОМ»: КОМПАРАТИВНІ АСПЕКТИ «ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА» СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА

У статті аналізується порівняльний підхід до фактів і явищ літературного процесу в «Історії українського письменства» С.Єфремова, у полі зору якого поряд з історією ідей були різнохарактерні впливи інших письменств, переробка і перетворення їх на національному ґрунті.

Ключові слова: історія літератури, порівняльний метод, ідея, вплив, наслідування, традиція, мандрівний сюжет.

В статті аналізується порівняльний підхід к фактам и явлениям літературного процесу в «Історії української літератури» С. Єфремова, в полі зору якого поряд с історією ідей були різноманітні впливи інших літератур, переробка и преобразования их на національній основі.

Ключевые слова: історія літератури, порівняльний метод, ідея, вплив, наслідування, традиція, странствующий сюжет.

It has been analyzed in the article comparative approach to the facts and phenomena of the literary process, in The history of Ukrainian writing of S. Efremov, which is under review along with the history of ideas were variegated influences of other writers, processing and transforming it into national basis.

Key words: the history of literature, comparative method, idea, influence, following, wandering plot.

Для С. Єфремова історія літератури була насамперед історією ідей (недаремно Л. Білецький назвав його метод ідеологічним [1, 212]). Не бачив жодних екскурсів «у бік порівняльного літературознавства» в його «Історії українського письменства» О. Дорошкевич [5, 72]. М. Наєнко пише про С. Єфремова як про представника історичної школи [7, 107], характеризуючи його концепцію як народницький напрям. До прибічників соціально-політичного дослідження літературних творів, продовжувача лінії М. Драгоманова, зараховував С. Єфремова Д. Чижевський [11, 20]; М. Гнатюк називає концепцію вченого соціологічною [3, 24]. Лише нещодавно літературознавці заговорили про те, в основі своїй метод С. Єфремова – «культурно-історичний, позитивістичний, базований на увазі до літературних фактів, їхніх зумовленостей та зв'язків і на рухові ідей як основному рушієві суспільно-культурного розвитку» [10, 13]. Е. Соловей чи не перша вказує і на те, що вчений користується «також і порівняльним методом – спорадично, але цікаво й успішно» [10, 15]. Метою нашої статті якраз і є простеження компаративних аспектів у «Історії українського письменства».

Сильний культурно-політичний контекст в «Історії українського письменства» справді давав підстави говорити, що центральною для С. Єфремова була концепція народництва, за якою література має насамперед служити народові, проте затуляв інші твердження вченого, зокрема й компаративного характеру, які досить багато в його праці, та змушував вважати його байдужим до естетичного, до художньої форми твору (бо ж критикував Б. Лепкого за «постулат краси» як головний критерій його «Начерку історії української літератури»). Згідно зі схемою С. Єфремова, історія літератури – це історія ідей, а завдання історика літератури – їх досліджувати. Родовід ідеологічної чи соціологічної школи сягає від історичної школи в літературознавстві, «від «батька історії літератури» німецького вченого Ф. Гатнера, який зазначав: «Історія літератури не історія книг; це історія ідей та їх наукових та художніх форм» [6, 21]. Цей метод С. Єфремов застосував надзвичайно послідовно. Переоцінюючи значення ідей, він зробив методологічну

помилку, беручи їх за основу при оцінці літературних творів [8, 147]. Але літературні ідеї вчений трактував дуже широко: для нього вони не ілюстрація ідей суспільних, а поєднання творчої сили нації з міжнародними впливами (до речі, на переконання К. Брунеля, К. Пішуа, А.-М. Русо, «історія ідей» теж вписується в компаративістику [2]). Уточнюючи позицію представників психологічно-реальної школи, які наголошували, що в мистецтві на першому плані перебуває не «що», а «як» (тобто, не ідея, а художня форма), С. Єфремов писав: «І «що», і «як» однакову в мистецтві мають ціну, бо коли без «як» немає мистецького утвору, то без «що» ніякого взагалі немає» [207, 65].

Хоч провідним у його історико-літературній концепції став принцип слугування письменства народові, а літературні факти й події він міряв трьома ідеями – визвольною, народності й любові до рідного краю та чистотою народної мови, однак брав до уваги й загально-естетичні критерії та зауважував, що кожне національне письменство зазнає «помітних і непомітних впливів од інших письменств, все-таки органічно переробляє й перетворює їх і виявляє тим натуру даної нації, її ідеали й змагання, її інтереси й потреби» [207, 23]. Літературознавець насамперед базувався на працях галицьких учених: І. Могильницького, І. Вагилевича, що зв'язували новітню українську літературу зі старими пам'ятками, а особливо – на концепції О. Огоновського, який починав свою «Історію літератури руської» з Київської доби. Його періодизація, якій він, зокрема, не надавав значної ваги, застосовуючи її тільки для зручності викладу, оперта на соціально-політичний і хронологічний принципи. Українське письменство учений ділив на три періоди, які відрізнялися один від одного особливостями іноземних впливів: 1) доба національно-державної самостійності (до кінця XIV ст.) – потужний візантійський вплив, шлях якого пролягав через південнослов'янські землі, що не виключав і інших впливів зі Сходу й Заходу, перепускав їх через себе; 2) доба національно-державної залежності (кінець XIV – кінець XVIII ст.) – домінували західні впливи, найчастіше – через Польщу, а українські письменники (М. Смотрицький, Є. Славинецький, С. Полоцький) мали великий вплив на російське письменство; 3) доба національного відродження, що постала на народній основі (від кінця XVIII ст. до початку XX ст.) – особливістю цього періоду була літературна продукція неукраїнською мовою – українська школа в польському письменстві та російські автори, що писали на українські сюжети. За С. Єфремовим, чужі зразки наше письменство приймало не механічно, а творчо, пристосовуючи їх «до свого національного світогляду, до своїх моральних, інтелектуальних та естетичних потреб, користуючись і формами своєї живої мови» [6, 69].

Загальновідомо, що С. Єфремов не був фахівцем із давньої літератури, не досліджував її джерельно, оцінював переважно негативно, бо в ній переважала релігійна тематика, а для нього ідейну вартість мали тільки ті твори, що дбали про інтереси простої людини чи рідного краю. Тому давню літературу він називав схоластичною мертвеччиною, продовжуючи погляди романтиків-народників, особливо П. Куліша, О. Огоновського. Зокрема, С. Єфремов зауважував: коли на Заході вже були й Шекспір, і Мільтон, і Сервантес, і Мольєр, у нас найбільшим науковим досягненням була добре збудована

проповідь, а літературним – тяжка своєю будовою та мовою релігійна драма. Говорячи про початки драми, літературознавець зазначає: цей жанр виріс не на нашому ґрунті, а прищепився в готових формах через наслідування «звичайним... шляхом – з Західної Європи через Польщу» [6, 167]. В Україні, за його спостереженнями, уважно приглядалися до того, що робилося в Польщі, «і переймали чи то з звичайного зацікавлення, чи навіть на те, щоб на своєму ґрунті робити конкуренцію полонізації та покатоличенню, борячись з дужим ворогом його власною зброєю» [6, 168]. Зокрема, зміст обох інтермедій Я. Гаватовича взято «з світових мандрованих переказів про штукарство, тільки переложених на українські обставини та звичаї» [6, 169]. Безпосередні впливи тогочасної європейської драми, «що саме під пером Корнеля та Расіна досягла вже своїх вершків розвитку» [6, 175], він спостерігає в трагікомедії Ф. Прокоповича «Владимир». Філософію Сковороди, переконаний літературознавець, можна зближувати з Сократом і Епікуром, з пантеїзмом і дуалізмом, з утилітаризмом і ідеалізмом, з поглядами сучасних йому масонів і пізнішого Л. Толстого.

В Україні, вважав С. Єфремов, не можна починати історію письменства з усної народної творчості; її місце там, де вона справді починає з зливатися з письменством, бути його складником, органічною часткою. Старе книжне письменство, запозичене з Візантії, обмежене вузьким колом переважно церковно-релігійних та моралістичних інтересів, у нас почалося з розриву з народною поетичною традицією: тому місце фольклору – на межі старого і нового письменства, там, де він постає в безпосередньому зв'язку з літературними творами. Серед українських пісень С. Єфремов виокремлює «цілий цикл повістєвого складу творів, що не на нашому зародились ґрунті, а взяли тему з чужих джерел» [6, 265]. Зокрема, це балади з мандрівними світовими сюжетами, до яких можна добрати паралелі в поезії інших народів, а їхню основу потрібно шукати в східних та грецьких джерелах. Такі мандрівні сюжети є основою майже всіх народних казок. Власна народна творчість у них помітна «тільки в більш-менш органічній переробці спільного сюжету, в тому, що він пристосовується до обставин та життя даного народу відповідно до його світогляду» [6, 266]. С. Єфремов звертав увагу і на обопільний вплив індивідуальної та колективної творчості, фольклору та художнього письменства, на їхню взаємодію: «наше нове письменство... починає тепер віддавати свою позику народові і з свого боку впливати на народну творчість» [6, 274] (народні пісні на слова Сковороди, Котляревського, Шевченка, Щоголева, Руданського, Глібова, Забіли, Білиловського).

Одне з центральних питань, яке розглядав літературознавець – генетичні зв'язки між давнім і новим письменством. «Соціальний реформатор» рідного письменства Котляревський, на його думку, водночас замикав собою цілу фалангу попередніх літературних діячів і починав нову течію в письменстві. Ґрунтом для нього була насамперед рідна література: народна поезія, інтермедії та інтерлюдії, вірші мандрованих дяків, літопис Величка, твори Сковороди. Наслідувачі Котляревського мали з ним лише формальний зв'язок, вони копіювали тільки зовнішню сторону його поеми. Картину літературного руху 20–30-х років XIX ст. С. Єфремов характеризував як поєднання «перехрещених

на всі боки впливів» з місцевим національним підґрунтям та романтичним напрямом в основі: «На романтизмі сходилися всі різноманітні впливи, під які підпала тоді була Україна, а романтизм живився тут місцевими соками» [6, 309]. На рідне письменство в цей час впливали українська школа в польській літературі та російські письменники, що писали на українські сюжети. Такі автори допомагали зростанню в українській літературі національної самосвідомості; тільки в такій «чужій одежі» сприймалася ідея національного відродження. Українське письменство самим фактом існування проказувало: «...спасибі, сусідоньки любі, за впливи, за культуру, цивілізацію... я їх і візьму по спроможі, але хочу бути нарешті самим собою, а не вічною часткою, чи додатком, чи окрасою, а чи й перлиною навіть для того або іншого сусіда» [6, 321].

Перші чотири десятиліття XIX ст. С. Єфремов означив як синтез чужих впливів з місцевими традиціями. Сентименталізм та романтизм, що домінували в Західній Європі, «й на нашому прищеплюються ґрунті, з деякими, правда, одмінами в залежності від місцевих умов та обставин» [6, 324]. У ці десятиліття насамперед розв'язується питання про можливість, потребу і майбутнє нашого письменства як самостійної парості серед слов'янських літератур. Гулак-Артемівський, беручи сюжети своїх творів зі скарбниці світового письменства (Біблія, Горацій, Гете, Красицький, Міцкевич), лишається, однак, оригінальним поетом, «бо всюди може навіть чужим сюжетам надавати щиро-національного колориту та здорової власної індивідуальності» [6, 325]. Українські повісті Квітки-Основ'яненка – це хронологічно перший голос у світовому письменстві про народ: «Французька й німецька література в особах Жорж-Занд та Ауербаха опізнилась проти нашого автора на якийсь десяток літ; російська з Тургенєвим іще більше» [6, 332]. Оповідання «Перекотиполе» про перемогу правди над неправдою має у світовій літературі мотив «досить звичайний, але Квітка надав йому свіжих барв і цілком самостійної обробки» [6, 336].

Нових стежок для письменницької роботи поміж новітніх течій світової літератури шукав і Л. Боровиковський. Його балада «Маруся» демонструвала найтісніші зв'язки нашого письменства зі світовим, бо «на українському ґрунті прищепила той сюжет, що обійшов був свого часу всі європейські літератури» [6, 341]. Порівнюючи її з «Ленорою» Бюргера, «Людмилою» і «Світланою» Жуковського, «Утечкою» Міцкевича і «Неріною» Зана, літературознавець доводив, що український автор не йшов «безоглядно за своїм зразком, а вільну мав руку» [6, 342], в основу своєї праці поклавши фольклорний матеріал. Тому цю баладу С. Єфремов ставив в один ряд із творами, що прилучили наше письменство до однієї з загальноєвропейських літературних течій. Найближче з українських поетів приєднався до західної романтики, і зосібна до польсько-української школи, Амвросій Метлинський. Ці та інші письменники 20–30-х років XIX ст. заклали підвалини літературної традиції в Україні. У той час «різноманітні перехресні впливи ще не сформулювались у виразну теорію» [6, 356], українство було швидше настроєм, ніж переконанням.

Зовсім інша соціальна атмосфера дала поштовх талантові Шевченка. С. Єфремов торкнувся питання про особисті й літературні впливи на поета, яке,

на його думку, належить до найбільш заплутаних і нерозроблених. Підвалини світогляду Шевченка, на його думку, закладали Св. Письмо, твори Сковороди та «Історія Русів». Упевнений літературознавець і у впливі давнього українського і тогочасного російського письменства, водночас – польської літератури. Весь цей різноманітний матеріал Шевченко геніально перетворював в поривах натхнення, «...часто лишаючи далеко позад себе те, що було йому за зразок, або ж викликало думки й образи» [6, 360], і з'являлися твори, які стояли недосяжно від первісних джерел.

Серед письменників 60-х років ХІХ ст., які всі, на думку С. Єфремова, мали два зразки для творчості: у поезії – Шевченка, у прозі – Марка Вовчка, він виокремлює Леоніда Глібова, який часто брав загальносвітові теми, оброблені байкарями, «але завжди вміє прибрати їх у оригінальне вбрання» [6, 413]. Його байки – не механічно зроблений переклад чужих творів, а оригінальна робота: автор «тільки канву бере чужу, але гаптує по ній власні свої мережанки» [6, 413], «не тільки люди, але й звірина у Глібова мають виразне національне обличчя, розроблене й видержане до найменшої рисочки в національно-українських тонах» [6, 413]. Наступне покоління письменників (Грінченко, Зіньківський, Маркович, Кобринська, Шнайдер, Ковалів, Самійленко, Грабовський, Бобенко, Кононенко, Шелухин, Коцовський) долучалися до «світових ідеалів своїм національним шляхом» [6, 510]. Занурюючись углиб народного життя, «письменство розходиться й завширшки, одягається в нові форми й потроху стає справжнім вартовим життя, пильним дослідником його, висвітлюючи всі ті питання, якими цікавиться українська література» [6, 511]. Полеміка Б. Грінченка з М. Драгомановим «рішуче перевела українське письменство на європейський ґрунт» [6, 511]. Леся Українка, за словами С. Єфремова, «охоча до екскурсів у давню старовину» [6, 526], у творах на екзотичні сюжети відбивала оригінальний світ і погляди, абстрагувалася від сучасної дійсності, й це давало їй змогу «висловлювати думки в їх чистій, нічим не затемненій формі» [6, 527]. Про інших тогочасних письменників автор обмежується загальними заувагами: вони «належать не до одного літературного напрямку, вплив різних літературних шкіл одбивають у своїх творах» [6, 590]. У висновках літературознавець знову акцентує на розвиткові українського письменства, у якому спостерігає, «як потроху, помалу, крок за кроком одпадало лушпиння чужих форм» [6, 601], щодо якого найкраще можна побачити дію всесвітнього закону: живе письменство може творитися лише живою мовою. Спочатку, в першому періоді, народна мова пробивається на чужій основі; в другому вона дужчає і починає домінувати; «аж поки в третьому вже сама стає основою, що принатурює до себе і чужі впливи та примішки, більш-менш органічно перетворює їх і доводить до гармонії з народними формами» [6, 601]. Віра в рідний народ, його сили, його людську вартість і національне відродження – це, на думку автора, визначає не тільки національну, а й світову роль українського письменства й те місце, яке – рано чи пізно – воно має посісти в історії світової культури. Звертаючи більшу увагу на те, як «околишнім обставинам відповідає... внутрішнє життя в письменстві» [6, 609], С. Єфремов меншу увагу звертав на характеристику окремих творів, часто обмежуючись загальниками.

Останній розділ додався пізніше і заслуговує на особливу увагу «не тільки новим матеріалом, ідеями, але й змодифікованим методологічним підходом» [6, 156] (навіть О. Дорошкевич зазначив, що тут С. Єфремов «накреслює впливи літературної традиції» [5, 73], але одразу ж знайшов у цьому недоліки: «...проте ці сторінки так і залишились досить випадковими, механічно-приточеними до основного плану книги» [5, 73]). Літературознавець, звертаючи увагу не на народницькі ідеї, а на художні вартості, серед письменників-сучасників, пов'язаних зі світовим письменством і з національними традиціями, виокремлює насамперед Павла Тичину, якого, на його думку, органічно витворило українське життя, українське слова, і цим нерозривним зв'язком із рідним ґрунтом він «найближче стоїть до росіянина С. Єсеніна» [6, 621]. З вітчизняних традицій взяв Тичина «щиро людську трактовку тем, глибоко національну окраску» [6, 624], мову та стиль, що простотою, ліризмом, стислістю, потужним лаконізмом нагадує манеру Стефаніка. Тичину важко вмістити в рамки одного напрямку чи школи, поет стоїть понад ними, «віддаючи данину поетичну всім їм – од реалізму до футуризму» [6, 626]. Звертає увагу дослідник і на М. Рильського, який з талановитого учня Лермонтова, Тютчева, Блока, Ін. Анненського виріс справжнім майстром із власним літературним обличчям, став оригінальним явищем у поезії. Через таку саму поетичну школу – «хорошу школу пушкінської поезії, од Тютчева до Ін. Анненського» [6, 630] – пройшов і П. Филипович: його творчість позначена ідилічністю й безпосередністю давніх майстрів. Поезії М. Зерова, глибоко знавця класичного письменства, «староримський побут влучно зодягають в одягу українського слова» [6, 632]. Ознакою нового часу, наголошував С. Єфремов, є і численні поетичні переклади творів світового письменства, які здійснює молоде літературне покоління, «що не задовольняється пережитим у своєму кутку й шукає зразків у всьому світі» [6, 633]. Впливи, які негативно позначились на творчості, помічає літературознавець у О. Слісаренка: це «безграмотне переспівування Бальмонта, і Белого, Чупринки і Тичини» [6, 639]. Вірші М. Семенка – штукарство, провінціоналізм, «хоч у які запинається Чайльд-Гарольдові плащі, хоч як по-печоринському позіхає» [6, 652]. У стадії шукання перебуває М. Івченко й «світить... одбитим, позиченим світлом» [6, 654]. Його оповідання нагадують прочитане, і це не безпосереднє наслідування чи копіювання якогось автора, а швидше несвідомі ремінісценції на вже опрацьовані в літературі теми, які відбивають те, що читав автор, або під чий вплив він перебував. Цей факт С. Єфремов не вважає великим гріхом, за умови, що письменник розбірливо й ретельно добирає собі літературних учителів. У М. Івченка ж можна знайти все: «і добре насіння, і той мотлох, що тільки прикидається літературою» [6, 655]. Його творчість позначена впливами і Коцюбинського, і Винниченка, і Чехова, і Андреева, і Гамсуна, і Арцибашева. У підсумку письменницька неоригінальність набирає занадто строкатого вигляду. Таке переплетення різних елементів збиває з відповіді на запитання – чи автор справді перебуває у пошуку свого голосу, чи просто випадково відбиває останні літературні враження. Особливу увагу С. Єфремов звертає на ремінісценції М. Коцюбинського, що лунають у творах М. Івченка, але вони в молодого письменника перетворюються на літературщину: «...не перегоріла та думка в

горні власних переживань, у власні образи не вилилась, не перетопилась на власному матеріалі» [6, 656]. Має бути інакше: «органічне перетоплювання нехай і позиченого матеріалу... глибоке перевживлення літературних і життєвих зразків» [6, 656]. Поза цією суцільною неоригінальністю літературознавець шукав у письменника щось «правдиво своє»; це, на його думку, сильний, глибокий і щирий лірик, що вміє передати тонкі порухи людської душі і «перебуде неминучу смугу молодечої вразливості на всяке літературне враження» [6, 659]. Молоді письменники прагнуть порвати з попередньою традицією, але «вони, менше б, може, лаяли старе, коли б не взяли були од нього так багато, самі не були б такими перестарками. Тут вони справді «оригінальні» і саме на цьому місці не пам'ятають своїх звичайних зразків – російських новітніх письменників» [6, 681]. Але поряд з нещадним відкиданням взірців «провозиться у нас контрабанда традицій: там Шевченко, в цьому місці Франко, в тому Драгоманов, ще в іншому – Леся Українка – аж досунулися до Коцюбинського» [6, 681]. Це літературознавець вважав позитивною тенденцією: «...може б тоді замість Пільняків та Серапіонів мали б перед очима свій власний і без міри кращий зразок» [6, 681]. Замість одкидання традицій, переконаний С. Єфремов, викристалізуються позитивні риси, і завдяки цьому процесу молоде літературне покоління посяде своє місце в історії українського письменства, «як одно з кілець невпинного розвитку в тисячолітньому ланцюгу поколінь» [6, 682].

Тож уважне, об'єктивне перечитання «Історії українського письменства» дає змогу заперечити зарахування С. Єфремова до тих істориків минулої доби, які в трактуванні літератури трималися лише ідеї провінційної етнографічності та замкненої ізолюваності в межах певного класу, ототожненого з народом, і принципово негативно ставилися до європеїзації української літератури [9, 124]. Не відповідає дійсності й трактування позиції С. Єфремова як абсолютно протилежної до концепції Д. Чижевського з його історією стилів і найвищою вартістю – «існування українського народу і культури не просто заради існування, але заради існування у всеєвропейському культурному контексті» [4, 398]. Бо не лише народницька тенденція шукання ідей та інтерпретація літературних творів під кутом цих ідей, публіцистична манера та звички літературного критика домінують у праці С. Єфремова; заслугою його є не лише встановлення канону українського письменства. Найважливішою для автора була проблема про окремішність українського літературного процесу. Його концепція, оперта на підвалини самостійного розвитку, незалежного від сусідніх літератур, мала насамперед українознавчий характер. Учений порушив і обґрунтував питання про тяглість українських літературних традицій, самобутність української літератури та відрубність її передусім від літератури російської. Але наголошував він і на міжнародному контексті, означував шляхи запозичення і способи обробки мандрівних образів і сюжетів, простежував суголосність із загальним європейським літературним процесом. Щоправда, про багатьох письменників у цьому плані він не говорив, торкаючись лише найістотніших моментів у зв'язках українського та інонаціонального письменств, зазначав про це мимохідь, занадто поверхово, спрощено чи надміру загально, не зосереджуючись, здебільшого лише узагальнюючи погляди, які висловлювали

його попередники в конкретних порівняльних студіях. Але те, що їх враховано, і доречно, хоч і не завжди послідовно, вписано в контекст «Історії...», було виявом доброї обізнаності С. Єфремова з такими працями і засвідчувало про сприйняття ним висновків, до яких доходили українські літературознавці, що працювали в річищі компаративних досліджень. Отже, праця С. Єфремова мала на меті не лише пробуджувати національну самосвідомість, а й показати нові можливості для літератури у творенні власних цінностей серед світових культур.

1. Білецький Л. Т. Основи української літературно-наукової критики / Леонід Білецький [упоряд., автор передм. і приміток М. М. Ільницький]. – К. : Либідь, 1999. – 405 с. (Літературні пам'ятки України). 2. Брунэль П., Пішуа К., Русо А.-М. Што такое параунальнае літаратуразнаўства? / П. Брунэль, К. Пішуа, А.-М. Русо ; Пер. з фр. А. Дынька, С. Барысевича ; Пад рэд. В. Булгакава. 3. Гнатюк М. І. Михайло Возняк і його «Історія української літератури» / Михайло Гнатюк // Михайло Возняк. Історія української літератури. Львів : Світ, 1992. – Кн. 1. – С. 3–30. 4. Грабович Г. Сергій Єфремов як історик українського письменства / Григорій Грабович // До історії української літератури: Дослідження, есеї, полеміка. – К. : Критика, 2003. – С. 387–398. 5. Дорошкевич О. Методологічна концепція в «Історії українського письменства» С. Єфремова / Ол. Дорошкевич // Літературний архів. – 1931. – Кн. IV–V. – С. 26–78. 6. Єфремов С. Історія українського письменства / Сергій Єфремов // [фахове ред. і передмова М. Н. Наєнка]. – К. : Femina, 1995. – 608 с. 7. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства / М. К. Наєнко. – К. : ВЦ Академія, 2001. – 312 с. 8. Овчаренко М. Сергій Єфремов як літературознавець / Марія Овчаренко // Збірник на пошану українських учених, знищених большевицькою Москвою. – ЗНТШ. – 1962. – Т. CLXXIII. – С. 127–184. 9. Петров В. Проблеми літературознавства за останнє 25-ліття – 1920–1945 // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття: В 4 кн. Кн. 2 [упоряд. В. Яременко]. – К. : Аконіт, 2000 / Віктор Петров. – С. 122–129. 10. Соловей Е. Сергій Єфремов : Доля і спадщина / Елеонора Соловей // Сергій Єфремов. Вибране: Статті. Наукові розвідки. Монографії. – К. : Наук. думка, 2002. – С. 5–16. 11. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму) [фахове редак. і передм. М. К. Наєнка] / Дмитро Чижевський. – Тернопіль : Феміна, 1994. – 480 с.

*Олена Бистрова,
к. філол. наук*

БІОГРАФІЯ ПИСЬМЕННИКА ЯК СКЛАДОВА ЦІЛІСНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Статтю присвячено дослідженню такої складової поетологічної парадигми романної прози Ф. Достоевського, як автобіографічності. Досліджено романи «Гравець», «Злочин і кара», «Підліток».

Ключові слова: поетика, зміст, автобіографічність, інтенція.

Статья посвящена исследованию такой составляющей поэтологической парадигмы романной прозы Ф. Достоевского, как автобиографичности. Исследованы романы «Игрок», «Преступление и наказание», «Подросток».

Ключевые слова: поэтика, содержание, автобиографичность, интенция.

The article is devoted to the analyzing such important part of the poetry of Dostoevsky's novels as autobiographical character. We research novels "The Gambler", "Crime and Punishment", "The Raw Youth".